

Ігор РАЙКІВСЬКИЙ

УКРАЇНСЬКА СОЦІАЛ-ДЕМОКРАТІЯ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ЗУНР (ЛИСТОПАД 1918 р. – ЛИПЕНЬ 1919 р.)

Досліджено діяльність української соціал-демократичної партії в суспільно-політичному житті ЗУНР, виділено опозиційне ставлення УСДП до УНРади і уряду ЗОУНР після підписання Акту злуки 22 січня 1919 р., ініціювання створення Селянсько-робітничого союзу.

Ключові слова: УСДП, ЗУНР, Селянсько-робітничий союз.

У науковій літературі, що висвітлює боротьбу галицьких українців за національно-державну незалежність у період Української революції 1917–1921 рр., залишається актуальним питання місця і ролі соціал-демократії. Радянська історіографія впродовж багатьох десятиліть замовчувала, а то й фальсифікувала позицію українських соціал-демократів, яка не вписувалася в офіційну класову схему суспільно-політичного руху. Так, у радянські часи говорилося про “антинародні дії” західноукраїнської соціал-демократії в 1918–1919 рр., що нібито “зустрічали зростаючий опір трудящих”, які об’єдналися в Компартію Східної Галичини для боротьби за владу Рад і возз’єднання з радянською Україною¹.

Після 1991 р. вийшли друком ґрунтовні дослідження з історії Західно-української Народної Республіки (далі – ЗУНР), в яких відображено суспільно-політичне життя краю², причому основну увагу в них звернуто на національно-демократичні сили, які підтримували президента Є.Петрушевича. Вочевидь, це пояснювалося тим, що політична стабільність і громадянський мир у ЗУНР, успіхи в національно-державному будівництві забезпечувалися, насамперед, усталеною двопартійною системою – абсолютна більшість місць у Національній Раді та Державному секретаріаті належала націонал-демократам і радикалам, які висловлювали довіру Є.Петрушевичу³.

Однак неможливо створити об’єктивну картину подій без урахування опозиційних сил до уряду ЗУНР, зокрема, Української соціал-демократичної партії (далі – УСДП) *, котра взяла активну участь в Українській революції: соціал-демократи були серед учасників Листопадового зриву 1918 р., входили до складу Національної Ради і першого уряду ЗУНР. Автор даної статті досліджував позицію українських соціал-демократів у визвольній боротьбі періоду Української революції⁴. І сьогодні, в рік урочистого відзначення 90-річчя ЗУНР, хотілося б порушити проблему місця та ролі УСДП у суспільно-політичному житті західноукраїнської держави, від з проголошення ЗУНР у листопаді 1918 р. і до встановлення польської окупації, переходу галицького уряду та армії за Збруч влітку 1919 р.

Суспільно-політичне життя галицьких українців під владою Австро-Угорської монархії характеризувалося наявністю спектру партій, в якому суттєву роль відіграла Українська соціал-демократична партія, що виступала за утвердження незалежної соборної Української соціалістичної держави й обстоювала мирні засоби для досягнення своєї мети. У зв'язку з поразкою Австро-Угорщини в Першій світовій війні та посиленням відцентрових тенденцій в імперії, з'явилися передумови для реалізації національно-визвольних прагнень і завдань. 18 жовтня 1918 р. українська парламентська репрезентація скликала у Львові нараду, на якій утворено Українську національну раду (УНРаду) – політичне представництво українського народу в Австро-Угорщині. До неї увійшли депутати австрійського парламенту, Галицького й Буковинського сеймів, а також по три представники від політичних партій Галичини та Буковини, в засіданнях Конституанти взяло участь понад 70 осіб. УСДП делегувала до УНРади семеро членів: чотири з Галичини (парламентський посол С. Вітик, М. Ганкевич, О. Крупа, А. Чернецький) і троє з Буковини (Г. Андріяшук, О. Безпалко, В. Сороневич)⁵.

На першому засіданні УНРади, що затягнулося з вечора 18 жовтня до 4-ої години ранку 19 жовтня, більшість була за створення Західноукраїнської держави, хоча й існувала на сході Українська держава, очолювана гетьманом П. Скоропадським. 19 жовтня Є.Петрушевич на зборах Національної конституанти у Львові проголосив це рішення, мотивоване, насамперед, міжнародними обставинами, підтримкою США права народів Австро-Угорщини на самовизначення. З опозиційною заявою від імені УСДП виступив М. Ганкевич, який домагався негайної злуки “усіх українських земель – між іншими українських земель Австро-Угорської держави – в одну державу”. Крім того, УСДП обстоювала демократичні вибори до парламенту – Українського національного сейму, проведення соціальних реформ, вільний розвиток культури національних меншин і допущення Української держави на післявоєнну світову мирну конференцію⁶. Соціал-демократи зажадали обговорення заяви М. Ганкевича, проти чого висловився головуючий на зборах Є. Петрушевич, підтриманий більшістю націонал-демократів і радикалів. За словами К. Целевича, “счинився такий крик, що всяка дискусія була неможлива”⁷. Соціал-демократам фактично довелося вийти з УНРади⁸.

Після засідання Конституанти в Будинку українських залізничників у Львові відбулася конференція УСДП за участю діячів інших крайових партій і наддніпрянських українців. За пропозицією Л. Ганкевича, учасники конференції одностайно ухвалили постанову, яка закликала утворювати “комітети об'єднання всіх українських земель” і направити делегацію до Києва для проголошення злуки, а про своє рішення інформувати соціал-демократію всього світу⁹. 20 жовтня С. Вітик на політичній маніфестації у Львові домагався “не тільки проголошення нашої держави, але також негайної її сполуки з Придніпрянською Україною”¹⁰. Отже, всупереч ухвалі УНРади, УСДП послідовно виступала прибічницею негайного возз'єднання всіх українських земель – півавстрійської України з Наддніпрянською – в незалежній державі. Партія критично оцінювала режим П. Скоропадського й орієнтувалася на українські соціалістичні партії Наддніпрянщини, які утворили Директорію. Наприкінці жовтня 1918 р. в Києві відбулася зустріч між партійною делегацією та лідером антигетьманської опозиції В. Винниченком¹¹. Він, за сло-

вами А. Чернецького, “дав галичанам вказівки проголосити злуку з Українською Народною Республікою (УНР)”¹².

Тим часом загострилися українсько-польські стосунки у зв’язку з тим, що польська сторона відкрито висловлювала свої претензії на Східну Галичину. Щоб відвернути назріваючий польсько-український конфлікт, М. Ганкевич 31 жовтня 1918 р. написав листа до відомого польського соціаліста І. Дашинського, в якому закликав до порозуміння між народами. Вочевидь УСДП мала надії на підтримку польських соціалістів у справедливому розв’язанні українського питання. Лист М. Ганкевича був розглянутий на засіданні ексекютиви Польської партії соціал-демократичної (ППСД) 1–2 листопада, яке вирішило для переговорів делегувати своїх представників до Львова¹³.

У цей вирішальний момент, коли 1 листопада 1918 р. владу в краї перейняла УНР-а, українські соціал-демократи взяли активну участь у національно-демократичній революції. Так, у перші ж дні збройного виступу загинув член Львівського партійного комітету М. Голубець, а відомі діячі УСДП С. Гуцайло і В. Старосольський потрапили в полон до поляків¹⁴. За влучною характеристикою М. Стахіва, “провідники усіх партій... відсували на другий плян усе те, що їх ділило, щоб утримати солідарність в обороні спільного національно-державного інтересу”¹⁵.

Незважаючи на ідейні розбіжності з проводом УНР-а, УСДП підтримала утворення на уламках Австро-Угорщини Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР), виявила поступливість і пішла на компроміс у процесі формування органів державної влади. Партія не лише проголосила заяву про повернення до УНР-а, а й увійшла до першого уряду ЗУНР – Державного секретаріату, очолюваного соціал-демократом К. Левицьким (А. Чернецький став державним секретарем праці та суспільної опіки, а М. Парфанович – заступником секретаря шляхів)¹⁶. Соціал-демократи розгорнули діяльність у місцевих адміністративних органах ЗУНР. Зокрема, С. Вітик був головою, а І. Калинович – секретарем повітової УНР-ади в Дрогобичі¹⁷. О. Устияновичу було доручено вести “справи робітництва” в Станіславській повітській УНР-аді¹⁸. Отже, УСДП виразно продемонструвала свій національний патріотизм і виступила з державницьких позицій.

Все ж УСДП сподівалася на солідарність усього галицького пролетаріату в боротьбі за свої національні й соціальні права. Так, у відозві ексекютивного комітету УСДП Галичини й Буковини “До робітників м. Львова” від 5 листопада 1918 р. підкреслювалося: “Український нарід... утворив свою державу. Завданням українських, польських та жидівських робітників нашого краю є тепер ввести в життя свої найбільші... пролетарські домагання”¹⁹.

Однак на початку листопада 1918 р. ЗУНР була втягнута у тривалий польсько-український конфлікт і не змогла поширити свою владу на всю Східну Галичину. Війна поділила УСДП на дві частини: одна з них діяла на території ЗУНР, столицею якої був Станіславів, а іншу окупувала Польща з центрами партійної діяльності у Перемишлі та Львові. Л. Ганкевич, один із лідерів УСДП, стверджував, що партія, “хоч розбита була тодішніми стратегічними лініями на два табори, які не могли бути в злуці, все ж таки проявляла замітну діяльність і брала живу участь в будівництві нашої державности,... докладаючи всіх зусиль, щоби на Україні був заведений справжній демократичний мир і порядок”²⁰.

У свою чергу, польські соціалісти очолили уряд у період становлення Другої Речі Посполитої, підтримали політику анексії східногалицьких територій Польщею (І. Дашинський, Є. Морачевський). “Перші, що виступили проти українського робітництва – це дотеперішні наші співтовариші, польське робітництво, і то, на жаль, з братньої ППСД”, – робив висновок орган УСДП “Українська робітничка газета”²¹. У газеті “Червоний прапор” УСДП дорікала польським соціалістам за те, що “йдуть проти нас, називають кожний наш виступ в обороні прав українського народу націоналізмом, шовінізмом”²². За свідченням Л. Ганкевича, УСДП ще з кінця жовтня 1918 р. розірвала стосунки з польськими соціалістами²³. Польсько-українська війна з усім трагізмом продемонструвала ілюзорність тези про інтернаціональну солідарність робітництва в боротьбі за соціалістичні ідеали.

В єдиному таборі галицько-українських партій УСДП відстоювала об’єднання ЗУНР з Наддніпрянською Україною, в якій до влади у грудні 1918 р. прийшла Директорія, що відновила УНР. Перша сесія розширеної УНРади 3 січня 1919 р. у Станіславові одностайно прийняла рішення про злуку, зачитане соціал-демократом С. Вітиком. Водночас соціал-демократи підтримали кандидатуру Є. Петрушевича, обраного президентом ЗУНР (лише по одному голосу отримали С. Вітик і С. Голубович)²⁴. УНРада після виступу президента, як згадував відомий діяч ЗУНР Л. Цегельський, “єдиними устами і єдиним серцем” заспівала національний гімн “Ще не вмерла Україна”²⁵. 4 січня С. Вітика обрано членом Виділу УНРади – колективного голови ЗУНР, а також одним із чотирьох заступників Є. Петрушевича²⁶. С. Вітик був головою Трудового конгресу в Києві, на якому ратифіковано злуку ЗУНР і УНР від 22 січня 1919 р. ЗУНР дістала нову назву – Західна Область УНР (ЗОУНР), а перший уряд УНР очолював діяч Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП) В. Чехівський.

У зв’язку з проголошенням об’єднання, УСДП вперше відкрито заявила про опозицію до УНРади і Державного секретаріату ЗОУНР, що зберегли свої повноваження до скликання Всеукраїнських установчих зборів. Водночас УСДП вже на початку 1919 р. відмовилася взяти участь в уряді С. Голубовича²⁷. Член делегації ЗУНР, направленої для юридичного оформлення злуки, С. Вітик “від самого приїзду до Києва”, за словами Л. Цегельського, стверджував, що “Західня Україна має негайно ввійти в склад зцентралізованої УНР без застережень, зрікаючися своєї автономії, ...а признаючи безпосередню та беззастережну владу уряду Директорії”. УНРаду і галицький уряд він уважав за “реакційні, буржуазні”²⁸. Зрозуміло, що УСДП підтримувала діяльність соціалістичного, ідейно близького уряду УНР, сподіваючись, за влучним висловом М. Стахіва, “при соціалістичнім уряді в Києві... свого рішального впливу в краї після переведення централізації”²⁹. Увечері 22 січня 1919 р., на спільному урочистому засіданні уряду Директорії УНР та президії делегації УНРади, С. Вітик домагався, щоб “був утворений спільний уряд у Києві”³⁰.

Галицька УСДП почала співпрацювати з УСДРП Наддніпрянщини. З цією метою Головна управа УСДП вже наприкінці листопада 1918 р. делегувала О. Безпалка до Києва³¹. VI конгрес УСДРП 10–12 січня 1919 р. у Києві прийняв “Резолюцію про об’єднання українських соціал-демократичних партій Українських Народних Республік Східньої і Західньої”. Виходячи з факту злуки “Українських Республік та усунення між ними державних кордонів, які ставили між обома укра-

їнськими соціал-демократіями великі перепони до спільної роботи”, відзначалося у резолюції, конгрес “вважає необхідним негайне об’єднання” УСДРП з УСДП “у формі повного злиття”, котру Центральний Комітет (ЦК) мав “представити на затвердження найближчого партійного конгресу”. ЦК УСДРП отримав вказівку “увійти в найтісніші зносини” з УСДП колишньої Австро-Угорщини³². Щоправда, за спогадом І. Мазепи, наддніпрянського соціал-демократа, а з серпня 1919 р. – голови уряду УНР, делеговані на цей конгрес від УСДП С. Вітик, О. Безпалко і Р. Ярославич “приїхали в Київ, коли з’їзд вже закінчив свої наради”³³. Незважаючи на запізнення, галичанин С. Вітик та О. Безпалко з Буковини увійшли до складу об’єднаного ЦК партії³⁴. Головування С. Вітика на Трудовому конгресі стало можливим завдяки підтримці наддніпрянських соціал-демократів. Л. Цегельський вважав, що “була це очевидна маніфестація єдності українських соціалістів”³⁵. Отже, УСДП першою з політичних партій ЗУНР пішла на злуку з ідейно близькою партією в Наддніпрянській Україні, але через несприятливі зовнішні чинники об’єднавчий процес не був завершений.

На перешкоді дійсному об’єднанню Української держави стала агресія Польщі, Радянської Росії та Добровольчої армії генерала А. Денікіна. Через воєнні дії не вдалося скликати Всеукраїнські установчі збори, які мали остаточно вирішити справу взаємин обох частин УНР, і в державі далі існували два уряди, дві політики.

Вже з лютого 1919 р. у суспільно-політичному житті ЗОУНР нарастають кризові явища, що було пов’язано, насамперед, із погіршенням матеріальних умов життя народу через суцільне знищення краю в ході Першої світової та польсько-української війни. Становище ускладнювалося зовнішньополітичними обставинами, зокрема підтримкою Польщі країнами Антанти і невдачами на польсько-українському фронті, поразкою військ Директорії та захопленням Наддніпрянщини більшовицькими військами, а також утвердженням у сусідній Угорщині радянської влади наприкінці березня 1919 р. Поступово посилювалася ліва опозиція до уряду, а навесні 1919 р. у ЗОУНР навіть виникла нестабільна ситуація³⁶.

У цих умовах УСДП перейшла в опозицію до УНРади і уряду ЗОУНР. Соціал-демократична фракція налічувала півтора десятка осіб³⁷, усього, за підрахунками О. Павлишина, в засіданнях УНРади станіславівського періоду скликання в першій половині 1919 р. брало участь 125 депутатів, з них до УСДП належало 14 осіб, для порівняння, до УНДП – 61 особа, УРП – 14 (встановлено партійну приналежність 113 діячів). Загальний список УНРади, з урахуванням членів буковинської делегації, кооптованих осіб львівської делегації та низки діячів станіславівського періоду, нараховує 195 позицій. Серед 168 депутатів з жовтня 1918 р. по червень 1919 р., партійність яких вдалося встановити, до УСДП входило 24 особи, до УНДП – 95, до УРП – 35, представників інших партій і безпартійних в УНРаді були одиниці. Цікаво, що за соціальним складом серед соціал-демократів найбільшу кількість склали залізничники, адвокати і педагоги, а також інженери, урядники, журналісти, лікар і селянин³⁸.

Політику УСДП на парламентській арені визначали: голова партії (з 1914 р.) В. Темницький, О. Безпалко, С. Вітик та О. Устиянович. Соціал-демократи застуджували діяльність Державного секретаріату, яка, на їх думку, “не змінила в нічому внутрішній лад в душі правдивого демократизму”, тому що “правительство

роз'єдналось з народними масами... і пішло цілком під диктат Антанти³⁹, В. Темницький прямо заявив в УНРаді, що УСДП “готова взяти участь в правительстві, але тільки тоді, як ліві елементи матимуть більшість”⁴⁰. УСДП виступала проти орієнтації на “буржуазну” Антанту, обстоювала підписання мирної угоди між УНР і радянською Росією. Щоправда, ставлення УСДП до політики більшовиків на Україні було в цілому негативним. “Україна веде і буде вести війну... з московським большевизмом, – писав “Дрогобицький листок”, – бо він є ворогом... самостійної Української держави”⁴¹. Газета УСДП “Наша мета” стверджувала, що большевизм послаблював “соціал-демократію, яка стремить до реформи дорогою демократизму, опертого на волі широких мас”⁴².

Можливо, УСДП, усвідомлюючи загрозу для України з боку радянської Росії, домагалася підписання договору з більшовиками скоріше з тактичних міркувань, як альтернативи до політики С.Голубовича. Про це, зокрема, свідчить орієнтація В. Темницького – міністра закордонних справ УНР з квітня по серпень 1919 р. – на держави Антанти⁴³. Загалом УСДП виступала в якості парламентської лівої, соціалістичної опозиції до уряду ЗОУНР. В. Темницький сказав на засіданні УНРади 28 березня 1919 р.: “Наша політика мусить йти наліво, наліво і ще раз наліво”⁴⁴. За словами газети УСДП “Вперед” у Львові, до “нового світа є лише одна-однісінька дорога: наліво!”⁴⁵.

УСДП стала єдиною парламентською партією в ЗОУНР, яка перебувала в опозиції до Державного секретаріату. Щоб здійснювати політичний тиск на уряд, соціал-демократи ініціювали створення легальної опозиційної організації – Селянсько-робітничого союзу (СРС). Головою СРС був маловідомий до того в політичному житті Д.Дем’янчук, а його заступником – робітник-залізничник, соціал-демократ Є. Оліярник, Д. Дем’янчук писав у спогадах, що члени УСДП “були співтворцями СРС, особливо станіславські залізничники...”⁴⁶. 1 січня 1919 р. вийшов друком перший номер газети СРС “Республіканець”, яка з кожним номером все різкіше виступала проти політики уряду ЗОУНР. Так, спочатку газета закликала галицький уряд негайно здійснити “аграрну та соціальну реформу”, поки “невдоволений народ не вхопиться до боротьби з дотеперішнім ладом”⁴⁷, але з березня 1919 р. вона вже ставила ліворадикальні вимоги повалення існуючої влади. У газеті відкрито писалося: “Ми скинули із себе національну неволю, ми мусимо скинути... неволю соціальну”⁴⁸. Різко критично оцінювалася діяльність провідних галицьких партій – УНДП (з березня 1919 р. перейменована в Українську народно-трудову партію (УНТП) і УРП. Зокрема, орган СРС відзначав, що “під ім’я “трудолик” підшиваються всякі політичні бандити та соціальні п’явки...”⁴⁹.

Конференція повітових представників СРС, яка відбулася 16 лютого 1919 р. у Станіславові, прийняла програму й статут Союзу. Засідання пройшло під проводом соціал-демократів. О.Устиянович був обраний головою, а О. Безпалко проголосив політичну доповідь. Учасники конференції висловили підтримку Директорії УНР, котра здійснювала заходи “в напрямку початкової соціалістичної перебудови”. Натомість діяльність уряду ЗОУНР охарактеризовано в доповіді як “політикування гуртка людей”, щоб “тільки оправдати своє вороже становище до злуки”⁵⁰. Програма Союзу містила вимоги УСДП про створення єдиної Української соціалістичної держави, обґрунтувала засади, на яких будуватиметься соціалістичне

суспільство. До складу СРС мав змогу увійти “кождий українець” після 20 років, який “не жиє з визиску”⁵¹.

Отже, СРС було створено як національну політичну організацію українських селян і робітників. М. Стахів справедливо зауважив, що це був своєрідний “опозиційний центр невдоволених” у ЗОУНР, навколо якого гуртувалися всі ліві елементи, включаючи комуністів⁵². Показово, що саме конференція СРС 16 лютого 1919 р., за свідченням Д. Дем’янчука, дала поштовх для утворення Комуністичної партії Східної Галичини, куди увійшли ліворадикальні сили⁵³. УСДП фактично визначала політику СРС, але не мала виключного впливу на Союз і критично ставилася до ліво-радикалізму. Так, газета УСДП “Воля” писала, що “Республіканець” не був “органом партійним, а наші товариші не працювали цілком в тім органі”⁵⁴. Визнавши, що друкований орган СРС “є заступником селянських і робітничих мас”, “Вперед” водночас висловлював обурення: “Чому уділ робітника і селянина в формуванні держави має бути революційним актом, ...клич клясовости... – сліпим”⁵⁵. Д. Дем’янчук навіть висловив думку, що коли б ЗУНР “проіснувала довше, то, певно, офіційна частина соцдемократії була би відкололася від СРС...”⁵⁶. Союз не виробив чіткої політичної платформи, а ультраревольюційні заклики, за влучною характеристикою С. Ярославина, були “тільки демагогічними засобами, щоб повалити дотеперішній уряд і самому перебрати владу в Галичині”⁵⁷. Водночас СРС підтримували соціалістичні партії Наддніпрянської України, які були в УНР при владі⁵⁸.

З метою розробки курсу УСДП в умовах загострення суспільно-політичних відносин у ЗОУНР, а також у складних зовнішньополітичних обставинах, партія скликала 28–29 березня 1919 р. у Станиславові крайову конференцію. На засідання прибули 127 делегатів і 29 гостей, включаючи голову СРС Д. Дем’янчука. Через військовий стан не з’явилися делеговані ЦК УСДРП І. Романченко та П. Феденко⁵⁹. В. Темницький виступив з політичною доповіддю, в якій охарактеризував суть історичного моменту як боротьбу “двох світів” – “імперіалізму” та “демократії”, що уособлювали відповідно Антанта і держави Центрально-Східної Європи. Підтримавши “тріумфальний похід демократичного, визвольного руху й соціальної революції”, доповідач визнав, що російський більшовизм “під покришкою насаджування соціалізму ограблює Україну”, а тому він висловився за “припинення війни проти большевиків на основі визнання повної самостійності та суверенності УНР”. Містилася критика уряду ЗОУНР, який продовжував “внутрішню політику колишньої феодально-бюрократичної Австрії” і не здійснював широкі соціальні реформи на користь “робочих мас”⁶⁰. О. Безпалко доповідав про тактику УСДП, але друковані матеріали конференції “з тактичних причин” не розкривають зміст його виступу. За свідченням Л. Ганкевича, він сказав про дотримання УСДП “одноцільного фронту з іншими партіями”⁶¹. Ймовірно, однак, що у виступі йшлося про опозиційність соціал-демократів до УНТП і УРП на ґрунті парламентської демократії.

Конференція визначила першочергові плани реформування суспільства в соціалістичному напрямку. Так, М. Вітошинський домагався перекласти тягар податків на капіталістів, які призвели до виникнення світової війни, а також на “спекулянтів”, що скористалися “із загальної анархії і соціальної революції та награбили чимало гроша”. Крім того, передбачалося оподаткувати дезертирів з української армії.

У виступі О. Безпалка містилася вимога конфіскації великої земельної власності без викупу, ведення “спількової господарки”. “Ми, соціал-демократи, – заявляв доповідач, – стремимо до усупільнення всіх средств продукції”, а “справу обмеження приватної власности” на землю мав вирішити майбутній сейм ЗОУНР. О. Устиянович домагався демократизації Української Галицької армії (УГА), зокрема, “кращого трактування мужви (жовнірів)”, “знесення всяких привілеїв і ознак у старшин” тощо, а після війни постійну армію мала замінити народна міліція. Він виступив за оподаткування націй, що “не виконують військові повинности в українській армії”, обстоював націоналізацію залізниць, покращення руху поїздів та ін. Р. Скибінський висловив потребу негайного проведення виборів до сейму ЗОУНР, тому що УНРада і повітові національні ради не виражали “волі трудових мас нашого народу”. Ці вибори передбачалося провести на основі демократичного закону, прийнятого УНРадою. О. Крутій і Р. Скибінський обґрунтували вимоги УСДП у боротьбі за права трудящих: встановлення восьми годинного робочого дня, робітничого контролю на підприємствах, пенсій у випадку непрацевдатності, допомоги по безробіттю. Конференція підкреслила необхідність більш “тісної злуки УСДП ЗОУНР з ЦК УСДРП Наддніпрянської України”.

Вважаючи, що поки “робітник темний, не будуть для нього досяжними високі ідеї соціалізму”, І. Калинович звернув увагу на активізацію видавничої діяльності УСДП. Тому було вирішено організувати видання партійного часопису і “соціалістичної бібліотеки”. Останній виступ О. Безпалка присвячувався “реорганізації шкільництва по думці сучасних соціальних реформ”, щоб “навчання і виховання у всіх школах велося в соціалістичному дусі”. Голова конференції Р. Ярославич, закриваючи засідання, підкреслив, що делегати проявили однастайність і цікавилися, насамперед, “соціальною боротьбою, яку видвигнула революція”⁶². Отже, на березневій конференції 1919 р. УСДП накреслила програму боротьби за владу в єдиній Українській державі лівих, соціалістичних сил, що була розрахована на перспективу і мала розгортатися мирним, парламентським шляхом.

Кульмінаційною точкою протистояння між лівою опозицією та урядом ЗОУНР став скликаний керівництвом СРС Селянсько-робітничий з’їзд, який відбувся 30–31 березня 1919 р. у Станиславові. На нього прибуло близько 1200 делегатів від 33 повітів Галичини. Напередодні засідання, згадував Д. Дем’янчук, поширювалася чутка, нібито з’їзд – це “організація перевороту, початок революції”⁶³. На самому з’їзді, однак, ініціативу захопили соціал-демократи, зокрема Р. Ярославич, якого було обрано головою, а також О. Безпалко, котрий у своїй доповіді обґрунтував політичну платформу партійної конференції УСДП⁶⁴. Водночас поставлено вимоги, по-перше, кооптації до УНРади б1 делегата з’їзду СРС як “заступників малоземельних і безземельних селян та робітників”, по-друге, з’їзд звернувся до уряду радянської Росії із закликом негайно “припинити грабіжницьку війну проти України... і увійти в порозуміння з українськими соціалістичними партіями для забезпечення соціалістичного устрою на Україні”. Щоб зав’язати “тісні зносини з українським радянським правительством”, передбачалося делегувати трьох представників СРС до Києва. Учасники засідання прийняли низки резолюцій, зокрема, в політичному, земельному і робітничому питаннях, які ухвалено однастайно, за винятком одного голосу проти аграрного закону Директорії. У резолюції з’їзду

було сказано, що з огляду “на тяжкі міжнародні відносини нашого народу” треба “парламентарним способом дійти до впливу” на УНРаду і уряд ЗОУНР⁶⁵. Отже, на з’їзді СРС перемогла поміркована лінія соціал-демократів. Попри ультраревольюційні заклики до створення єдиного пролетарського фронту, щоб “якнайскоріше повалити нелюдське панування капіталізму”⁶⁶, керівництво СРС не зважилося на більш рішучі дії через критичне становище на фронті.

1–3 квітня на засіданнях УНРади фракція УСДП підтримала ухвали з’їзду СРС. О. Безпалко переконував, що “з’їзд був висловом того невдоволення, що є в народі”, яке “виявляється в легальних формах”, треба піти на поступки СРС і послабити ґрунт для ліворадикальних елементів⁶⁷. В. Темницький зачитав відповідну декларацію соціал-демократичної фракції⁶⁸. Однак урядові структури, особливо президент Є. Петрушевич, дуже негативно сприйняли пропозицію ввести до складу УНРади 61 делегата “Трудового з’їзду”. Щоправда, після дискусії стосовно цього Є. Петрушевич зайняв більш компромісну позицію, хоча назвав з’їзд СРС “ві-чем”⁶⁹. УНРада відхилила домагання СРС, після чого нарада діячів Союзу 3 квітня створила виконавчий комітет для реалізації ухвали з’їзду на чолі з Д. Дем’янчуком (заступник – соціал-демократ Є. Оліярник)⁷⁰. Незважаючи на ультраревольюційну риторику, комітет не пішов на відкрите протиборство з УНРадою. Декларація комітету закликала “увесь трудовий нарід до заховання спокою і порядку в ЗОУНР”, передусім, “до якнайбільшої праці для скріплення українського війська”⁷¹. У свою чергу, УНРада задовольнила низку вимог СРС у квітні 1919 р., проголосивши закони про восьми годинний робочий день, про поборювання хабарництва, щорічне святкування 1 Травня як “свята трудового люду”, про вибори до однопалатного сейму ЗОУНР, а також тимчасовий закон про земельну реформу⁷².

Вплив УСДП на маси посилювався у зв’язку з поліванням суспільно-політичних настроїв у ЗОУНР. Націонал-демократ Л. Цегельський, член уряду ЗОУНР, змушений був визнати, що соціал-демократи “тримали нафтовий (Дрогобицько-Бориславський. – *І.Р.*) район у своїй силі”, тут “все було по-їхньому”⁷³. УСДП організувала профспілковий рух українського робітництва, особливо виділялася крайова профспілка залізничників у Станиславові на чолі з О. Устияновичем, а доказом її сили була купівля власного будинку⁷⁴. 27 квітня 1919 р. партія почала видавати щотижневу газету “Воля” під редакцією Р. Яро-севича в Станиславові.

Вихована в традиціях австрійської парламентської системи, незважаючи на опозицію урядових чинників ЗОУНР, УСДП різко виступала проти ліворадикальних спроб повалення Державного секретаріату. Засудивши повстання у Дрогобичі 14–15 квітня 1919 р., “Дрогобицький листок” писав, що його організували “несовісні, а по часті нерозважні одиниці”⁷⁵. Газета підкреслювала необхідність “об’єднання всіх суспільних клас і партій під теперішню грізну хвилю...”⁷⁶. З огляду на загрозливі зовнішньополітичні обставини весною-влітку 1919 р. лідери УСДП проголошували потребу консолідації сил у національно-державницькому таборі. О. Безпалко прямо сказав на останньому засіданні IV сесії УНРади 15 квітня 1919 р.: “Ми, соціал-демократи, йдемо разом зі всіма партіями”⁷⁷. Характерно, що УСДП проголосувала за прийнятий УНРадою закон про земельну реформу⁷⁸, який не передбачав ліквідації приватної власності без відшкодування й усупільнення землі, чого, як відомо,

домагалися соціал-демократи. Водночас партія висловлювала незгоду з аграрним законом Директорії від 8 січня 1919 р., який не змінював, за переконанням В. Темницького, суспільні відносини на селі в соціалістичному напрямку⁷⁹.

Тим часом частина УСДП, яка ще з кінця листопада 1918 р. опинилася під польською окупаційною владою, виступала захисником галицьких українців. Відомі діячі УСДП Л. Ганкевич, А. Чернецький, П. Буняк, І. Квасниця та низка інших залишалися у Львові. Найбільшу активність проявляв Лев Ганкевич, заслугою якого, за словами А. Чернецького, було “сильне підкреслювання українства у Львові у тих важких воєнних часах”⁸⁰. УСДП спромоглася організувати при підтримці УСДРП видання українських газет “Вперед”, “Наша мета”, “Наш голос”, “Українська робітничка газета”, “Червоний прапор”. Щоправда, три останні з них вийшли лише один-два рази, а центральний орган газета “Вперед” друкувалася нерегулярно, з дублюванням тексту латинкою. “Це божевілля з нашого боку, – писав Л. Ганкевич про видання преси УСДП в одному з листів, – якби не поміг би був нам трохи (Б.) Матюшенко⁸¹”. Соціал-демократична преса уважно стежила за розбудовою Української держави, причому не завжди критично оцінювала події. Так, часопис “Вперед” відзначав, що “сильні основи серед вірцевого порядку кладе УНР – З’єдинена Україна”⁸². Газета УНТП “Громадська думка” змушена була визнати, що “Вперед” до початку 1920-х рр. “становив властиво орган загальнонаціональний в Галичині”⁸³. Зрозуміло, що таке визнання свідчить про зростання впливу галицької соціал-демократії.

Великий польський наступ у травні 1919 р. перервав державотворчі процеси в краю. Щоб врятувати ситуацію на фронті, 9 червня 1919 р. С. Петрушевича було проголошено диктатором. Однак УСДП, на відміну від інших галицьких партій, виступила проти диктатури. Натомість вона делегувала своїх представників до складу соціалістичного уряду Директорії на чолі з Б. Мартосом, сформованого 9 квітня 1919 р.: В. Темницький був міністром закордонних справ, а О. Безпалко – міністром праці⁸⁴. 4 липня 1919 р. С. Вітик очолив Міністерство у справах ЗО УНР, або Міністерство галицьких справ при уряді УНР, створене Директорією на протигагу уряду ЗОУНР. За законом, через це Міністерство “відбуваються всі урядові зносини з Галичиною”⁸⁵. Вітиківське Міністерство сприяло загостренню відносин між двома українськими урядами, що опинилися в тимчасовій столиці УНР Кам’яниці-Подільському. 16–17 липня 1919 р. уряд ЗОУНР і 50-тисячна УГА перейшли Збруч з метою об’єднання з військами УНР. Під владою Польщі опинилася вся Галичина.

Таким чином, у період розбудови ЗОУНР українська соціал-демократія, яка намагалася поєднати національну ідею з марксизмом, виступала з позицій пріоритету національного над соціальним. Вона послідовно обстоювала соборність і незалежність української нації, але водночас мала на меті через реформування, а не революційну ліквідацію капіталізму, побудувати державу з соціалістичним ладом на парламентській основі, що відповідало принципам західноєвропейської соціал-демократії. Після січня 1919 р. УСДП була в опозиції до уряду ЗОУНР і підтримувала діяльність Директорії. В цілому партія відіграла позитивну роль у процесі національно-державного будівництва, бо спрямовувала невдоволення робітничих мас соціальною політикою УНРади в русло мирної парламентської боротьби. Це відбувалося на протигагу революційним подіям у сусідніх країнах,

зокрема, в Росії, Угорщині, Словаччині, де навесні 1919 р. була проголошена радянська влада.

-
- ¹ Історія Української РСР: У 8 т., 10 Кн. – Т. 5: Велика Жовтнева соціалістична революція і громадянська війна на Україні (1917–1920) / Відп. редактор М.І.Супруненко. – К., 1977. – С. 513, 515.
- ² *Литвин М., Науменко К.* Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – 368 с.; *Макарчук С.А.* Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – 192 с.; *Литвин М.* Українсько-польська війна 1918–1919 рр. – Львів, 1998. – 488 с.; *Карпенко О.* З історії Західно-Української Народної Республіки (До 85-річчя з дня народження професора О.Ю.Карпенка). – Івано-Франківськ, 2006. – 494 с.; *Великочий В.С.* Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР. – Івано-Франківськ, 2003. – 278 с.; *Павлишин О.* Об'єднання УНР і ЗУНР: політико-правовий аспект (кінець 1918 р. – перша половина 1919 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – Львів, 2002. – Вип. 37. – Част. 1: Статті та повідомлення. – С. 327–349; *Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. – Документи і матеріали. У 5-ти т. – Т. 3. Кн. 2. – Суспільно-політичні процеси. Національно-культурне відродження / Укладачі: О.Карпенко, К.Мицан. – Івано-Франківськ, 2005. – 680 с. та ін.*
- ³ *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX ст. – К., 1996. – С. 139.
- * УСДП утворено у вересні 1899 р., на початку оформлення партійно-політичної системи українського суспільства в Галичині.
- ⁴ *Див.: Райківський І.* Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років // Галичина (Івано-Франківськ). – 1998. – №2. – С. 42–55; його ж. Діяльність Української соціал-демократичної партії в ЗУНР (листопад 1918 року – липень 1919 року) // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. I – С. 110–127; його ж. Селянсько-робітничий союз у Західній Обласі УНР // Галичина. – 2001. – №5–6. – С. 220–225; його ж. Політика УСДП і ЗУНР // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю ЗУНР 1–3 листопада 1993 р. Матеріали. – Івано-Франківськ, 1993. – С. 56–59; *Жерноклеєв О., Райківський І.* Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії. – К., 2004. – 283 с. та ін.
- ⁵ Діло. – 1918. – 22 жовтня. – С. 1; *Павлишин О.* Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років // Україна модерна. – Львів, 1999. – Ч. 4–5. – С. 225.
- ⁶ Вперед. – 1918. – 27 листопада. – С. 1.
- ⁷ *Целевич К.* Перші дні листопада 1918 року. Спомин // Літопис червоної калини. – 1933. – Ч.11. – С. 9.
- ⁸ *Ярославин С.* Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. – Филадельфія, 1956. – С. 86.
- ⁹ Вперед. – 1918. – 27 листопада. – С. 2.
- ¹⁰ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДАУ у Львові), ф. 581, оп. 1, спр. 128, арк. 6.
- ¹¹ *Ганкевич Л.* З минулого нашої партії (Матеріяли до історії УСДП) // Календар “Впереду”: 1920. – Львів, 1920. – С. 29.
- ¹² *Чернецький А.* Спомини з мого життя. – Лондон, 1964. – С. 43. (*Спогади А. Чернецького були перевидані в незалежній Україні, див.: Чернецький А. Спомини з мого життя. – К.: Основні цінності, 2001. – 168 с. (Серія “Спадщина”).*)
- ¹³ *Koko E.* Wolni z wolnymi. PPS wobec kwestii ukraińskiej w latach 1918–1925. – Gdansk, 1991. – S.16.
- ¹⁴ Вперед. – 1918. – 27 листопада. – С. 2.
- ¹⁵ *Стахів М.* Західня Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. – Т. 3. – Скрентон, 1959. – С. 39.
- ¹⁶ *Чернецький А.* Спомини з мого життя. – С. 47.

- ¹⁷ Інформаційний куток // Дрогобицький листок. – 1918. – 12 листопада. – С. 4.
- ¹⁸ Альманах Станиславівської землі. – Т. 1. – Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. – С. 128, 129.
- ¹⁹ Діло. – 1918. – 6 листопада. – С. 3.
- ²⁰ Ганкевич Л. З минулого нашої партії. – С. 31.
- ²¹ Українська робітничка газета. – 1919. – 23 червня. – С. 3.
- ²² Наші завдання під сучасну хвилю // Червоний прапор. – 1919. – 1 травня. – С. 3.
- ²³ Наш голос. – 1919. – 3 червня. – С. 3.
- ²⁴ Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. – С. 104.
- ²⁵ Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні зв'язані з Першим Листопадом 1918 р. – Нью-Йорк; Філадельфія, 1960. – С. 219.
- ²⁶ Стахів М. Західня Україна. – С. 69.
- ²⁷ Там само. – С. 70, 71.
- ²⁸ Цегельський Л. Від легенд до правди. – С. 260.
- ²⁹ Стахів М. Західня Україна. – С. 113.
- ³⁰ Там само. – С. 113, 114.
- ³¹ Вперед. – 1918. – 29 листопада. – С. 2.
- ³² Робітничка газета. – 1919. – 19 січня. – С. 2.
- ³³ Мазепа І. Україна в огні й бурі революції. 1917–1921. – Прага, 1942. – Т. 1. – С. 77.
- ³⁴ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К., 1993. – С. 261.
- ³⁵ Цегельський Л. Від легенд до правди. – С. 263.
- ³⁶ Кугутяк М.В. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 р.). – Івано-Франківськ, 1993. – С. 147, 148.
- ³⁷ Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – Рим, 1989. – С. 431, 432, 433.
- ³⁸ Павличин О. Соціально-політичний портрет українського проводу Галичини та Буковини в революції 1918–1919 років. – С. 226, 227, 228.
- ³⁹ Куди нам йти? // Дрогобицький листок. – 1919. – 1 травня. – С. 5.
- ⁴⁰ Новини. – 1919. – 31 березня. – С. 2.
- ⁴¹ Франція і Україна // Дрогобицький листок. – 1919. – 4 березня. – С. 1.
- ⁴² З України // Наша мета. – 1919. – 25 лютого. – С. 1.
- ⁴³ Коко Е. Ukrainscy socjaldemokraci galicyjscy w okresie miedzywojennym (1918–1939) // *Ukrainska mysl polityczna w XX wieku. Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellonskiego. Z.103.* – Kraków, 1993. – S.129. *Про політичну біографію В.Темницького більш детально див.: Жерноклеєв О.С., Райківський І.Я. Володимир Темницький: сторінки політичної біографії (до 125-річчя від дня народження) // Український історичний журнал. – 2004. – №6. – С. 68–83.*
- ⁴⁴ Република. – 1919. – 29 березня. – С. 4.
- ⁴⁵ На ліво! // Вперед. – 1919. – 23 січня. – С.1, 2.
- ⁴⁶ Дем'янчук Д. Така була дійсність в роках 1918–1919 в Галичині. – С. 290. (*Спогади в рукописному вигляді зберігаються у відділі фондів Івано-Франківського краєзнавчого музею, датовані 25 березня 1965 р. – 365 с.*)
- ⁴⁷ Рівні обов'язки і рівні права // Республіканець. – 1919. – 8 лютого. – С. 3.
- ⁴⁸ Нові фронти // Республіканець. – 1919. – 13 березня. – С. 3.
- ⁴⁹ Старухівщина // Там само. – 11 травня. – С. 2.
- ⁵⁰ З'їзд відпоручників Селянсько-Робітничого Союзу в Станиславіві // Республіканець. – 1919. – 22 лютого. – С. 1, 3.
- ⁵¹ Арсенич П. Діяльність Селянсько-робітничого союзу в Станіславіві в 1919 р. // Архіви України. – 1968. – №2. – С. 73.
- ⁵² Стахів М. Назв. праця. – Т.IV. – Скрантон, 1960. – С. 98.
- ⁵³ Дем'янчук Д. Така була дійсність в роках 1918–1919 в Галичині. – С. 82, 83, 351.
- ⁵⁴ Воля. – 1919. – 17 липня. – С. 4.
- ⁵⁵ Селянсько-робітничий союз // Вперед. – 1919. – 15 лютого. – С. 2.
- ⁵⁶ Дем'янчук Д. Така була дійсність в роках 1918–1919 в Галичині. – С. 293.
- ⁵⁷ Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. – С. 39.
- ⁵⁸ Там само.

- ⁵⁹ Христюк П. Замітки і матеріяли до історії української революції 1917–1920 рр. – (Б.м.), 1922. – Т.IV. – С. 116.
- ⁶⁰ Звіт з Партиїної Конференції Української Соціал-Демократичної Партії Зах. Обл. УНР, яка відбулася дня 28 і 29 марта 1919 р. в Станіславові. – Дрогобич, 1919. – С. 7, 8.
- ⁶¹ Ганкевич Л. З минулого нашої партії. – С. 32.
- ⁶² Звіт з Партиїної Конференції... – С. 8–15.
- ⁶³ Дем'янчук Д. Така була дійсність в роках 1918–1919 в Галичині. – С. 132.
- ⁶⁴ Республіканець. – 1919. – 6 квітня. – С. 2, 3.
- ⁶⁵ Там само. – 3 квітня. – С. 1, 2, 3.
- ⁶⁶ Там само. – С. 3.
- ⁶⁷ Република. – 1919. – 3 квітня. – С. 2.
- ⁶⁸ Там само. – 5 квітня. – С. 2.
- ⁶⁹ Макарчук С.А. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. – Львів, 1997. – С. 152, 153.
- ⁷⁰ Із діяльності Селянсько-Робітничого Союзу // Республіканець. – 1919. – 13 квітня. – С. 3.
- ⁷¹ Республіканець. – 1919. – 6 квітня. – С. 1.
- ⁷² Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / Керівник авторського колективу й відповідальний редактор О.Карпенко. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 242, 244, 245.
- ⁷³ Цегельський Л. Від легенд до правди. – С. 184.
- ⁷⁴ Чернецький А. До історії українського професіонального руху // Календар “Вперед”: 1920. – Львів, 1920. – С. 43.
- ⁷⁵ З Дрогобиччини // Дрогобицький листок. – 1919. – 1 травня. – С. 7.
- ⁷⁶ Потреба об'єднання // Там само. – 7 травня. – С. 2.
- ⁷⁷ Република. – 1919. – 17 квітня. – С. 3.
- ⁷⁸ Ярославин С. Визвольна боротьба на західно-українських землях у 1918–1923 рр. – С. 111.
- ⁷⁹ Република. – 7 квітня. – С. 2.
- ⁸⁰ Чернецький А. Спомини з мого життя. – С. 49.
- **** Матюшенко Борис (1883–1944) – відомий громадсько-політичний діяч УНР, міністр здоров'я в першому уряді Директорії.
- ⁸¹ ЦДІАУ у Львові, ф.360, оп.1, спр.496, арк.39 зв.
- ⁸² Нове життя // Вперед. – 1919. – 16 січня. – С. 1.
- ⁸³ УСДП на розпутті // Громадська думка. – 1920. – 12 липня. – С. 1.
- ⁸⁴ Винниченко В. Відродження нації. – Част. III. – К.; Відень, 1920. – С. 289, 290.
- ⁸⁵ Стебельський С. Критичні зауваги до акту злуки з 3 січня 1919 // Галицький голос. – 1919. – 12 вересня. – С. 1.

Ihor Raikivskyi. ROLE OF THE UKRAINIAN SOCIAL DEMOCRATS IN SOCIO-POLITICAL LIFE OF THE ZUNR (NOVEMBER 1918 – JULY 1919)

The article investigates the role of the Ukrainian Social-Democratic party in the socio-political life of the West Ukrainian People's Republic. The author emphasizes the oppositional attitude of the Ukrainian Socialist Radical Party towards the Ukrainian National Council and the Government of the Western Provinces of Ukrainian People's Republic after the Act Zluky was signed on the 22nd of January 1919. The article also focuses on the instigation of the establishment of the Peasant-Worker's Union.

Key words: *the Ukrainian Socialist Radical Party, the ZUNR, the Peasant-Worker's Union.*